

Των Γιώργου Κάλλη και Joan Martinez-Alier

Η οικονομική κρίση έφερε τον Κέϋνς στη μόδα. Μπροστά στην πτώση της παραγωγής και το φάσμα της ανεργίας, οι Δυτικές κυβερνήσεις θυμήθηκαν την αύξηση των δημόσιων δαπανών. Δημόσιο χρήμα ρέει στην αγορά ώστε να μπορούν τα νοικοκυριά να αλλάξουν το παλιό τους αυτοκίνητο με καινούργιο ή να αγοράσουν ένα από τα εκατομμύρια σπίτια που μένουν απούλητα. Με ένα σμπάρο, οι πολιτικές του Κέϋνς υπόσχονται δυο τρυγόνια. Και οι εργάτες, στις αυτοκινητοβιομηχανίες και τις οικοδομές δεν θα χάσουν την δουλειά τους, και θα έχουν χρήματα για να καταναλώσουν, τονώνοντας την αγορά. Ο Κέϋνς, όμως, όπως ο ίδιος έλεγε, ενδιαφερόταν μόνο για το αύριο. Μία από τις γνωστές του ρήσεις ήταν ότι «μακροπρόθεσμα, όλοι θα έχουμε πεθάνει». Αρκεί όμως ένας βραχυπρόθεσμος Κέϋνς, για να μας βγάλει από την κρίση; Τα Οικολογικά Οικονομικά έχουν αναδείξει ότι οι ρυθμοί ανάπτυξης της Δύσης του 20ου αιώνα, που δεν έχουν όμοιο τους στην ανθρώπινη ιστορία, βασίστηκαν στην εκμετάλλευση των τεράστιων αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων. Η υλική βάση της κοινωνίας μας είναι το πετρέλαιο. Ο ρυθμός άντλησης του, όμως, έχει φτάσει, ή σύντομα θα φτάσει, το μέγιστο όριο του. Η οικονομική κρίση έχει εν μέρει να κάνει με την πρωτοφανή άνοδο της τιμής του πετρελαίου λίγο πριν την κρίση, προϊόν ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας, στο υπόβαθρο όμως της επικείμενης μείωσης της παραγωγής (η ακόλουθη πτώση μετά την κρίση έχει να κάνει με την μείωση της ζήτησης και όχι με την παραγωγή). Οι επιστήμονες επίσης προειδοποιούν ότι αν δεν μειωθούν σύντομα οι εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα, μας περιμένει μια χαοτική και καταστροφική κλιματική αλλαγή. Το κόστος από ακραία κλιματικά φαινόμενα έχει αρχίσει ήδη να γίνεται αισθητό στις οικονομίες.

Τουλάχιστον ως απάντηση στην κρίση, έχει νόημα ένας «πράσινος Κεϋνσιανισμός», ο οποίος θα διοχετεύσει τις δημόσιες δαπάνες στην εξοικονόμηση ενέργειας, σε φωτοβολταϊκές εγκαταστάσεις, σε δημόσιες μεταφορές και στην υποδομή ποδηλατοδρόμων, στη βιολογική γεωργία, στην ενεργειακή επιδιόρθωση των κτηρίων ή την βελτίωση των υποδομών και των κατοικιών στις υποβαθμισμένες αστικές περιοχές. Μια σύγχρονη αριστερή πολιτική χρειάζεται περισσότερη φαντασία από επιδοτήσεις-δώρα σε παρωχημένες αυτοκινητοβιομηχανίες κολοσσούς, προκειμένου να μην προβούν σε απολύσεις. Οι δημόσιες δαπάνες, για παράδειγμα, θα μπορούσαν να κατευθυνθούν στην μετεκπαίδευση του εργατικού δυναμικού και την μετατροπή των εργοστασίων σε μονάδες φωτοβολταϊκών. Και αφού το κράτος είναι διατεθειμένο να πληρώσει τόσα λεφτά, θα μπορούσε να αναλάβει και την ιδιοκτησία των μονάδων ή να την μεταβιβάσει στους εργαζόμενους.

Αυτό που μακροπρόθεσμα πρέπει να λάβει τέλος, είναι η πίστη και η προσήλωση στην ιδέα της οικονομικής ανάπτυξης. Στις πλούσιες χώρες της Δύσης οφείλουμε να κινηθούμε προς την μετάβαση σε μία διαδικασία κοινωνικά βιώσιμης, οικονομικής απο-ανάπτυξης. Η κατανάλωση φυσικών πόρων και η εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου οφείλουν να μειωθούν δραματικά αν θέλουμε να αποφύγουμε το κλιματικό χάος. Ο περιβαλλοντικός εκσυγχρονισμός από μόνος του δεν φτάνει αν δεν βάλουμε επιτέλους ένα τέλος στην ακόρεστη κατανάλωση.

Οι λόγοι για την απο-ανάπτυξη δεν είναι μόνον οικολογικοί. Επανειλημμένες μελέτες ψυχολόγων δείχνουν ότι η προσωπική αίσθηση ευτυχίας αυξάνεται με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μόνο για τα πολύ χαμηλά εισοδήματα, όπου το παραπάνω εισόδημα επιτρέπει την ικανοποίηση βασικών αναγκών. Από κει και πάνω τα πλούτη δεν κάνουν διαφορά. Δείκτες για τις περισσότερες δυτικές χώρες δείχνουν ότι η ευημερία έφτασε στο απόγειο της τη δεκαετία του '60 (στην Ελλάδα ίσως λίγο αργότερα). Ο διπλασιασμός της οικονομικής ανάπτυξης και η συνακόλουθη περιβαλλοντική επιβάρυνση στις δεκαετίες του '80 και του '90 δεν έχουν κάνει κανέναν πιο ευτυχισμένο.

Η αίσθηση, επίσης, ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι αναγκαία για την καταπολέμηση της φτώχειας είναι εσφαλμένη. Στη Δύση, παρά τη συνεχιζόμενη οικονομική ανάπτυξη, οι κοινωνικές ανισότητες διαρκώς οξύνονται. Σε παγκόσμιο επίπεδο, υπολογίζεται ότι χρειάζονται 166 ευρώ αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ, για να καταλήξει μόνο 1 ευρώ παραπάνω σε αυτούς που ζουν κάτω από το όριο της απόλυτης φτώχειας στον Τρίτο Κόσμο. Αντιθέτως, η απελευθέρωση της κοινωνικής πολιτικής από φανταστικούς περιορισμούς στο όνομα της οικονομικής ανάπτυξης μπορεί να ανοίξει νέες δυνατότητες αναδιανομής του πλούτου. Η απο-ανάπτυξη στην πλούσια Δύση, θα αφήσει χώρο και πόρους στις αναπτυσσόμενες χώρες για να ικανοποιήσουν τις βασικές ανάγκες τους ενώ θα μειώσει την πίεση στις περιοχές και τους πληθυσμούς αυτούς από τους οποίους η Δύση αντλεί, με καταστροφικές συνέπειες, τους πόρους της (Μέση Ανατολή, Αφρική, Νότιο-Ανατολική Ασία).

Η πρόταση της απο-ανάπτυξης είναι μια πρόταση βόμβα. Δίνει το τελειωτικό χτύπημα στο οξύμωρο της βιώσιμης ανάπτυξης, μιας ιδέας η οποία το μόνο που κατάφερε ήταν να αφοπλίσει τα ριζοσπαστικά αιτήματα του οικολογικού κινήματος. Το μήνυμα της απο-ανάπτυξης δεν είναι απλά ότι πρέπει να καταναλώνουμε λιγότερο. Ανατρέποντας το τοτέμ της οικονομικής ανάπτυξης, η απο-ανάπτυξη μας καλεί να επανακτήσουμε την οικονομία από τα χέρια των ειδικών. Να επαναπολιτικοποιήσουμε δηλαδή τη δημόσια συζήτηση για το τι οικονομία θέλουμε και για ποιο σκοπό. Μας καλεί να σκεφτούμε έξω από τους περιορισμούς του καπιταλισμού και επαναφέρει τα καιρία ζητήματα της εργασίας, της οργάνωσης της παραγωγής και της ιδιοκτησίας. Παράλληλα, όμως, η κριτική στην ανάπτυξη, υπενθυμίζει ότι η όποια εναλλακτική, μετα-καπιταλιστική κοινωνία και οικονομία οφείλει να είναι και οικολογική και να δημιουργήσει ένα νέο όραμα και πλαίσιο αξιών.

Η οικονομική απο-ανάπτυξη δημιουργεί σημαντικές κοινωνικές δυσκολίες, τις οποίες οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε αν θέλουμε η πρόταση να γίνει κοινωνικά αποδεκτή. Το κλασικό επιχείρημα υπέρ της ανάπτυξης είναι ότι αν η παραγωγικότητα της οικονομίας (π.χ. το νούμερο των αυτοκινήτων το οποίο μπορεί να παράγει ένας εργάτης), αυξάνεται διαρκώς χωρίς ανάλογη αύξηση της ανάπτυξης, τότε θα αυξηθεί και η ανεργία. Η απάντηση είναι διπλή. Πρώτον, η παραγωγικότητα δεν μετρείται σωστά αφού δεν λαμβάνει υπόψη το πραγματικό κόστος της ενέργειας και των φυσικών πόρων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή και το κόστος που εξωτερικεύεται σε άλλους (π.χ. στις κοινωνίες απ' όπου αντλείται το πετρέλαιο). Δεύτερον, οφείλουμε να διαχωρίσουμε το δικαίωμα σε μισθό από το δικαίωμα στην καθημερινή μισθωτή εργασία. Ο διαχωρισμός αυτός ήδη ισχύει για τα παιδιά και τους νέους, τους συνταξιούχους και τους άνεργους που λαμβάνουν επίδομα και οφείλει να επεκταθεί πολύ περισσότερο και να καλύψει τις οικιακές υπηρεσίες ή τους

εργαζόμενους σε εθελοντική και κοινωνική εργασία. Ακολούθως, η έννοια της «απασχόλησης» πρέπει να επαναπροσδιοριστεί. Μια κοινωνία απο-ανάπτυξης, όπου η αυτοεκτίμηση δεν θα βασίζεται στο συγκριτικό εισόδημα και στο επίπεδο κατανάλωσης, ανοίγει ευκαιρίες για λιγότερες ώρες εργασίας και περισσότερο προσωπικό, οικογενειακό και κοινωνικό χρόνο. Η εισαγωγή και η επέκταση της κάλυψης ενός βασικού μισθού ή ενός ελάχιστου «επιδόματος πολίτη», το οποίο θα καλύπτει όσες βασικές ανάγκες δεν προσφέρονται δωρεάν από το κράτος, είναι απαραίτητη και συνθήκη κοινωνικής ασφάλειας στη διαδικασία απο-ανάπτυξης.

Μια άλλη αντίρρηση αφορά το ποιος θα πληρώσει τα δάνεια, τις υποθήκες, και κι δημόσια χρέη αν η οικονομία σταματήσει να αναπτύσσεται. Η απάντηση είναι κανένας. Δεν μπορούμε να αναγκάσουμε την οικονομία να μεγαλώνει στους φανταστικούς ρυθμούς των τόκων, βάσει των οποίων συσσωρεύονται χρέη. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα οφείλει να αλλάξει και να προσαρμοστεί, από την φανταστική οικονομία των προσδοκιών, στην πραγματική οικονομία των περιορισμένων (φυσικών και ανθρώπινων πόρων).

Η αριστερά οφείλει να κοιτάξει μακρύτερα από τον Κέϋνς, μακρύτερα και από τον πράσινο Κέϋνς. Το κοινωνικό κίνημα για την απο-ανάπτυξη, το οποίο μεγαλώνει στη Γαλλία, όπου και ξεκίνησε, αλλά και σε άλλες χώρες όπως η Ισπανία και η Ιταλία, προσφέρει μια ιδανική πλατφόρμα για την ανανέωση της οικολογικής αριστεράς και τη συνάντηση «πράσινων» και «κόκκινων» ιδεών. Η κρίση ανοίγει ευκαιρίες για νέους θεσμούς και νέες κοινωνικές συμπεριφορές.

Η επιλογή που αντιμετωπίζουμε δεν είναι μεταξύ ανάπτυξης και απο-ανάπτυξης. Η ανάπτυξη δεν είναι πλέον βιώσιμη μακροπρόθεσμα. Η επιλογή είναι μεταξύ της επερχόμενης βαρβαρότητας και μιας κατά το δυνατόν ομαλής και κοινωνικά βιώσιμης, οικονομικής απο-ανάπτυξης.

<http://www.ecocrete.gr>